

Н. В. Гриньова

(м. Умань)

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПРОЕКТИВНО-ТЕСТОВИХ МЕТОДИК ТА МЕТОДИКИ ПСИХОАНАЛІЗУ КОМПЛЕКСУ ТЕМАТИЧНИХ МАЛЮНКІВ

Резюме. Стаття присвячена порівнянню діагностико-корекційних можливостей проєктивно-тестового та психоаналітичного підходів до аналізу малюнку. Представленні результати структурно-семантичного аналізу фрагменту стенограми психоаналізу комплексу тематичних малюнків за методом АСПП (активне соціально-психологічне пізнання) та використання проєктивних методик з метою діагностики та корекції психіки суб'єкта.

Ключові слова: проєктивно-тестові методики, психоаналіз комплексу тематичних малюнків, психодинамічний підхід, малюнок, несвідомі тенденції, психіка суб'єкта.

Резюме. Стаття посвящена сравнению диагностико-коррекционных возможностей проєктивно-тестового и психоаналитического подходов к анализу рисунка. Представленные результаты структурно-семантического анализа фрагмента стенограммы психоанализа комплекса тематических рисунков методом АСПП (активное социально-психологическое познание) и использования проєктивных методик с целью диагностики и коррекции психики субъекта.

Ключевые слова: проєктивно-тестовые методики, психоанализ комплекса тематических рисунков, психодинамическое подход, рисунок, бессознательные тенденции, психика субъекта.

Постановка проблеми. Проєктивно-тестові методики на сучасному етапі використовуються в діагностико-корекційному процесі для дослідження несвідомих тенденцій, потреб, поведінки, активності суб'єкта,

глибинних базових структур, соціально-перцептивних характеристик особистості. Проективні методики містять інструкції та стимульний матеріал невизначеного характеру, що дозволяє проявитися проєкції.

Графічні методики є одним із видів проєктивних методів, що використовуються з метою дослідження інтелекту, психологічних особливостей, внутрішньо сімейних відносин, несвідомої сфери особистості дітей та дорослих людей. Діагностико-корекційним можливостям малюнку присвячені дослідження наступних вчених: С. Бах, Р. Бернса, Дж. Бука, А. Л. Венгера, В. Вульфа, Ф. Гудінаф, М. З. Дзукаревич, О. І. Захарова, С. Кауфмана, М. М. Кольцової, К. Коха, К. Маховер, А. Менегетті, В. С. Мухіної, О. Потьомкіної, Є. Романової, Ю. С. Савенко, Д. Харріса, Т. Хоментausкаса, В. Хьюлса, К. Г. Юнга, Г. Ферса, А. Фрейд, Й. Якобі, Т. С. Яценко та ін.

Вчена К. Маховер сформулювала одну із найважливіших ознак тлумачення малюнку – переведення графічної ознаки в словесний текст, основою якого слугують образні описання та метафори. Авторка вказує, що проєктивний малюнок є формою метафоричного описання, а інтерпретацію можна розглядати як процес переведення метафор самоописання в психологічні терміни [3]. Вчена, використавши асоціації до малюнку, та психоаналітичну символіку, продемонструвала, що аналіз суб'єкта буде більш глибоким, якщо буде спиратися на психоаналітичні поняття. Ми солідаризуємося з К. Маховер, в розумінні образного, метафоричного втілення несвідомої сфери психіки суб'єкта, зняряддя пізнання якої виступає малюнок.

Спираючись на проведений нами аналіз з цього питання, ми схилиємося до думки, що більшість графічних методик містить тестову (стандартизовану) інтерпретацію, що не дозволяє наблизитися до пізнання індивідуальної неповторності психіки суб'єкта. На недоліки тестового підходу до аналізу графічного матеріалу вказують такі вчені: Т. А. Флоренська, Л. Франк, М. Г. Ярошевський, Т. С. Яценко.

Т. С. Яценко твердить, що тестовий підхід дає однозначні інтерпретації, нівелює бачення змісту малюнку самим автором, тим самим, унеможлиблює глибинно-психологічну корекцію: «Тестові інтерпретації відчужені від самого суб'єкту з його неповторною індивідуальністю й особистісними проблемами, та не дозволяють вивчати психіку в єдності її свідомих та несвідомих проявів. Тестові графічні методики не наближують психолога до витоків, причин особистісної проблематики суб'єкта, вони просто констатують факт наявності чи відсутності психологічних явищ, проблем та ін. Проективно-тестові методики не відповідають вимогам цілісного підходу до розуміння психіки» [5, с. 32].

Засновник проективного підходу Л. Франк твердить: «Не можна сподіватися, що стандартизована процедура зможе описати окрему особистість як унікальну індивідуальність. Вона також не зможе сприяти проникненню в динамічні процеси особистості» [4, с. 68].

Психодинамічний підхід, який лежить в основі методу психоаналізу комплексу тематичних малюнків, розроблений доктором психологічних наук, професором, академіком НАПН України Т. С. Яценко, ґрунтується на теоретичних підходах (онтопсихології, психосинтезі, трансперсональній психології, гуманістичній психології, феноменологічному підході) та моделях психокорекційної практики (психоаналітичній, екзистенційно-гуманістичній, клієнтцентрованій, гештальттерапії) [6; 7].

Об'єктом психодинамічної теорії виступає цілісна психіка у взаємозв'язках свідомої і несвідомої сфер, в єдності матеріальної та духовної реальності (холістичний підхід), у поєднанні емотивного, когнітивного та поведінкового аспектів. Діагностико-корекційний процес у форматі психодинамічної парадигми передбачає об'єднання теоретичного (методологічного, структурно-семантичного), функційно-практичного (інструментального) та енергетичного рівнів цілісної психіки [5]. Глибинне пізнання в рамках психодинамічного підходу спирається на знання функціональних особливостей несвідомої та свідомої сфер психіки у їх

автономності та єдності; закон позитивної дезінтеграції та вторинної інтеграції на більш високому рівні розвитку психіки суб'єкта; пізнання глибинних детермінант дисфункцій психіки в діалогічній взаємодії психолога з респондентом; процесуальну діагностику, яка інтегрується з корекцією.

Метою статті є здійснити порівняльний аналіз застосування проєктивно-тестових методик та методу психоаналізу комплексу тематичних малюнків

Виклад основного матеріалу. Для виявлення можливостей пізнання змісту психіки суб'єкта на основі використання проєктивно-тестових методик та методик психоаналізу комплексу малюнків, було проведено порівняльний аналіз малюнку «Неіснуюча тварина» виконаного одним автором - протагоністом Ю., з позицій проєктивно-тестового та психодинамічного підходів до аналізу малюнку.

Рис. 1. Неіснуюча тварина

Проєктивна методика «Неіснуюча тварина» запропонована М. З. Дзукаревич [2] як орієнтовна методика вивчення особистості, яка самостійно не використовується, а входить до складу батареїного дослідження. Дана методика містить інструкцію, в якій пропонується придумати і намалювати неіснуючу тварину та назвати її неіснуючим ім'ям. Показники та інтерпретація містять наступні діагностичні критерії: положення зображення на аркуші паперу; центральна частина фігури; основна частина фігури;

частини, які піднімаються над рівнем фігури; хвости; контури фігури; загальна енергія; оцінка характеру лінії; ім'я тварини.

Зображення неіснуючої тварини (рис. 1) займає весь аркуш, що свідчить про норму психічного стану Ю. Голова тварини повернута вліво, що є ознакою рефлексії та вказує на боязнь активності чи труднощі у реалізації задумів. Тварина має вуха, що говорить про зацікавленість протагоніста у інформації, та значимість думки про себе оточуючих людей. Рот тварини закритий, що є ознакою низької мовної активності. Очі тварини з промальованою райдужною оболонкою чорного кольору, вказують на переживання протагоністом страху. У тварини відсутні лапи, що є ознакою поверхневості суджень та імпульсивності при прийнятті рішень. Неіснуюча тварина (рис.1) має крила, що вказує на бажання Ю. приймати участь у великій кількості справ, «завойовувати» місце у суспільстві, захоплення своєю діяльністю. Хвіст тварини повернутий вправо та піднятий догори, свідчить про позитивне відношення до своїх дій та поведінки. Неіснуюча тварина має шипи, що є ознакою агресивної форми захисту від оточуючих, яка поєднується зі страхом та тривогою. Шипи направлені вгору, що вказує на використання Ю. агресії як форми захисту по відношенню до вище поставлених осіб, які можуть накласти заборону, обмеження. Неіснуюча тварина (рис.1) має тільки необхідні елементи, що говорить про економію енергії, астеничність організму. Тварина відноситься до типу загрозливих, що говорить про відношення до самого себе та ідентифікацію протагоніста з силою, агресією, значимістю.

Фрегмент психоаналітичного діалогу

П.: 1 На малюнку ми знову бачимо шнурки від черевика (*вказує на вуса тварини, які схожі на шнурки черевика на рис.2 «Сім'я в мою відсутність»*).

Рис.2. Сім'я в мою відсутність

Ю.: **2** Коли я намалювала, то звернула на це увагу, але не змогла знайти пояснення.

П.: **3** Коли ви не з батьками, виходить «черевик без шнурків», але й коли батьки не поруч з вами - те ж саме. Ви дуже «залипли» на родині.

Ю.: **4** Що ж вони мені такого зробили? Це ж треба так любити батьків, щоб настільки «залипнути» на них (*сміється*).

П.: **5** Якщо ви так умієте любити, то вашої великої любові вистачить на величезні дистанції, і не обов'язково бути поряд з ними. **6** Але справа не в безмірності любові, а у вашій залежності від батьків. Це страх залишитися без них, вийти у відкритий простір, страх агресивності власного «Я» (*образ неіснуючої тварини – загрозливий, рис.1*).

Ю.: **7** Неіснуюча тварина добра.

П.: **8** Так, але вона має шипи, і якщо вдарить хвостом, то розірве на частини. І, звичайно, вам би хотілося, щоб цього не існувало. Тварина одночасно добра і страхітлива, так як у неї морда собаки, а в іншому вона схожа на казкового дракона з крилами, який піднявся над землею. **9** Значить, вам хотілося б піднятися над чимось, але не завжди виходить, раз тварина неіснуюча. **10** Показано бажання мати чоловічий потенціал, але ви жінка, тому на малюнку хвіст «не потентний» (в чоловічому плані). Тварина намальована так, ніби летить з якоюсь надією, що ми і бачимо з виразу її очей (рис. 1).

Ю.: **11** Я в дитинстві мріяла про те, як буду жити в своєму будинку, які вбрання буду носити, як мені буде добре, що коханій людині буду готувати. Але в силу різних обставин не складається - не все так просто і швидко.

П.: **12** Хотілося б, щоб ви вирішили внутрішній конфлікт, змогли зрозуміти, що в значній мірі це «подарунок» вашої мами, яку ви так любите. **13** І потрібно її любити, тому що вона не зі злого наміру, а по якихось внутрішніх механізмах це вам «подарувала». Якщо вона і наносила «рани», то потім ви самі собі робили те ж саме. **14** Потрібно зрозуміти, що безмовність - це не дуже надійний «рятувальний круг». Тільки в деяких ситуаціях краще промовчати, але майже кожна ситуація вимагає вирішення. Таке знання я хочу вам подарувати - в цьому психологічна сила. **15** Можете сказати про свої почуття, наскільки ви готові бути обережною і послідовною?

Ю.: **16** Так, в найближчий період я постараюся дати собі час рівної течії - не буду різко рвати відносини, переїжджати, постараюся відійти від цього питання м'яко.

Таблиця 1

**Структурно-семантичний аналіз фрагменту стенограми
психоаналітичного діалогу з протагоністом Ю.**

№ кому-ніката	Зміст комунікатів психолога та протагоніста
1	П. звертає увагу на схожість графічних образів (шнурків) рис.1 і рис.2
2	Ю. вказує на труднощі у розуміння схожості графічних образів рис.1 і рис.2
3	П. акцентує увагу на залежності Ю. від сім'ї батьків
4	Ю. проявляє почуття гумору стосовно усвідомлення великої залежності від батьків
5	П. підтримує Ю. у почутті любові до батьків, які допоможуть їй стати автономною
6	П. акцентує увагу на негативних наслідках залежності від батьків, що породжують перешкоди у автономії Ю.: страх втратити батьків, вийти у соціум, страх мортідної енергії «Я»
7	Ю. об'єктивує відчуття лібідної енергії
8	П. звертає увагу на поєднання мортідо та лібідо у образі неіснуючої тварини

9	П. висуває припущення, що Ю. притаманна тенденція «підняття над реальністю»
10	П. звертає увагу на чоловічий потенціал Ю.
11	П. об'єктивує труднощі у створенні власної сім'ї
12	П. звертає увагу на витоки внутрішнього конфлікту Ю.: взаємини з матір'ю
13	П. акцентує увагу на збереженні почуття любові до матері, та розуміння її проблематики
14	П. акцентує увагу на відсутності мовної активності, бездієвості, що створює труднощі у взаєминах
15	П. пропонує Ю. вербалізувати свої почуття в контексті психоаналітичної роботи
16	Ю. об'єктивує розуміння неквапливості у здійсненні змін у житті

Інтерпретація рис.1. «Неіснуюча тварина» з позицій проєктивно-тестового підходу, дає підстави стверджувати, що такий підхід визначив: відсутність психічних порушень; труднощі у реалізації задумів; боязнь активних дій; зацікавленість у інформації стосовно себе; низьку мовну активність; переживання страху; імпульсивність при прийнятті рішень; бажання активної діяльності; позитивне відношення до своїх дій; агресію, як форму захисту, яка спрямована проти осіб, що можуть накладати заборону.

Інтерпретація рис.1 з позицій психодинамічного підходу під час психоаналізу комплексу тематичних малюнків сприяла виявленню такого змісту: залежність від батьків (к-т 3); страх втрати батьків (к-т 6); страх вияву агресивності власного «Я» (к-т 6); чоловічий потенціал (к-т 10); низька мовна та соціальна активність (к-т 14); внутрішній конфлікт, що виражається у бажанні відійти від батьків, прагненні самотійного життя та одночасно страх вийти з сім'ї батьків, втратити їх.

Порівняльний аналіз інтерпретацій рис.1. «Неіснуюча тварина» протагоніста Ю. з позицій проєктивно-тестового та психодинамічного підходів дає змогу констатувати наступні спільні та відмінні їх характеристики: обидва підходи виявили притаманну протагоністу агресивність. За показниками інтерпретації проєктивно-тестового підходу можна зробити висновок, що протагоніст використовує агресію, як форму

захисту проти вище поставлених осіб, що можуть накласти заборону (н-д.: вчителі, батьки, керівники, люди похилого віку). Інтерпретація з позицій психодинамічного підходу, дає підстави стверджувати, що протагоніст Ю. схильна проявляти агресію у ситуаціях, які актуалізують її почуття меншовартості, та пов'язані із взаємодією з матір'ю. Обидва підходи виявили низьку мовну активність протагоніста та боязнь активних дій. Психодинамічний підхід виявив, що протагоніст боїться мовної активності, через те, що вона може призвести до прояву агресії. Обидва підходи виявили, що протагоніст має страхи. Проте, проєктивно-тестовий підхід тільки констатує їх наявність чи відсутність, на відміну від психодинамічного, який уточнює, які саме страхи схильна переживати протагоніст Ю. – це страх власної агресивності, страх втрати батьків, страх самостійного життя, страх негативного, травмивного досвіду взаємодії з іншими людьми.

Висновки. Отже, представлений в статті порівняльний аналіз використання проєктивно-тестового та психодинамічного підходів до аналізу малюнку, дають змогу констатувати їх методологічні та організаційні відмінності, у таких параметрах: в орієнтованості, спрямованості підходів; зборі інформації про респондента; врахуванні техніки виконання малюнків; інструкції; інтерпретації графічних зображень та поведінкового матеріалу; діагностичних висновках; діалогічній взаємодії. Істотними характеристиками проєктивно-тестових методик є: пізнання несвідомого поза зв'язком із свідомим; стандартизована інтерпретація отриманих результатів; використання стимульного матеріалу (вербального чи невербального); автономність діагностики та корекції, розведеність їх в часі. Хоча проєктивні методики зробили крок в наближенні до пізнання несвідомої сфери психіки суб'єкта, але при цьому з поля зору упускається як взаємозв'язок сфер свідомого і несвідомого, так й індивідуальна їх неповторність. В рамках психодинамічного підходу діагностико-корекційний процес ґрунтується на використанні опрідметнених, архетипно-символічних засобів вербально-невербального характеру, які сприяють символізації латентного змісту

психіки, що «оживлюється» в процесі діалогічної взаємодії психолога з респондентом.

Література

1. Андрущенко В. П., Яценко Т. С. Философско-психологические проблемы методологии познания психики / В. П. Андрущенко, Т. С. Яценко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологія : Зб. наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2012. – № 36 (60). – С. 7–20.
2. Дзукаревич М. З. Рисунок несуществующего животного / М. Дзукаревич, П. Яньшин // Практикум по психодиагностике : психодиагностика мотивации и саморегуляции. – 1990. – С. 54-73.
3. Маховер К. Проективный рисунок человека / К. Маховер – М. : Смысл, 1996. – 90 с.
4. Франк Л. Проективные методы изучения личности / Л. Франк // Проективная психология. – 2000. – С. 68-83.
5. Яценко Т.С. Діагностико-корекційні особливості глибинно-психологічної практики / Т. С. Яценко. // Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова, Серія 12. Психологічні науки: Зб. Наукових праць. – К. : НПУ імені М. П. Драгоманова, 2010. - № 29 (53). – С. 30 – 35.
6. Яценко Т. С. Методологія взаємозв'язків свідомого і несвідомого в контексті проблеми адаптації суб'єкта до соціуму / Т. Яценко // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Сер.: педагогіка і психологія. – Зб. статей. – Ялта: РВВ КГУ, 2009. – Вип. 21. – Ч.1. – С. 28-44.
7. Яценко Т. С. Проблема глубинного познания психики субъекта в визуализированной самопрезентации / Т. С. Яценко // Психотерапия. – М. : ООО «Гениизус Медиа», 2012. – № 10 (18). – С. 22 – 30.